

PÓKECZ KOVÁCS ATTILA

A *locatio conductio*val kapcsolatos kutatások Molnár Imre életművében

Research on *Locatio Conductio* in the Oeuvre of Imre Molnár

Abstract: In the oeuvre of Imre Molnár (1934–2016), research related to Roman lease contracts (*locatio conductio*) and the studies and writings resulting from these play a significant role. Thanks to his foreign language skills, he made an effort to publish his scientific results in German, Italian, and English, which earned him recognition as an international expert in his field. As an assistant professor, he began studying classical Roman law rental relationships in 1968. As a result of many years of research, he defended his candidate dissertation titled *Locatio Conductio in Classical Roman Law* in 1977. His candidate dissertation, supplemented with important scholarly works published since its defence, was issued in Szeged in 2013 under the title *Locatio Conductio in Classical Roman Law*.

Keywords: Imre Molnár, Roman law, *locatio conductio*, lease agreement, employment contract, service contract

Összefoglaló: Molnár Imre (1934–2016) életművében jelentős szerepet játszanak a római bérleti szerződésekkel (*locatio conductio*) kapcsolatos kutatások és az ezekből született tanulmányok, írások. Idegennyelv-tudásának köszönhetően törekedett arra, hogy tudományos eredményeit német, olasz és angol nyelven is publikálja, ami a szakterület nemzetközi elismertségét hozta meg számára. Tanársegédként 1968-ban kezdte el a klasszikus római jogi bérleti viszonyok tanulmányozását. Többéves kutatómunka eredményeként 1977-ben védte meg kandidátusi disszertációját *Locatio Conductio a klasszikus római jogban* címmel. A megvédése óta megjelent fontos tudományos munkákkal kiegészített kandidátusi disszertációja 2013-ban jelent meg Szegeden ugyanazzal a címmel.

Kulcsszavak: Molnár Imre, római jog, *locatio conductio*, bérleti szerződés, munkaszerződés, szolgáltatási szerződés

Molnár Imre (1934–2016) a XX. század második felének és a XXI. század első évtizedeinek meghatározó jelentőségű magyar romanistája volt.¹ Életművében jelentős szerepet játszottak a római bérleti szerződéssel (*locatio conductio*val) kapcsolatos kutatások, illetve az ezek eredményeképpen megjelenő tanulmányai, írásai.² Az általa közzétett több mint 60 publikációból 16-ban a római jogi *locatio conductio*val

1 FÖLDI András, HAMZA Gábor: *A római jog története és intézményei*, Novissima, Budapest, 2024, 147.

2 NÓTÁRI Tamás: *In memoriam Molnár Imre (1934–2016)*, Jogtudományi Közlöny, 2016/12, 627–630, 628.

kapcsolatos témákat érintett.³ Idegennyelv-tudásának köszönhetően igyekezett tudományos eredményeit német, olasz és angol nyelven is közzétenni, melynek köszönhetően a *locatio conductio* témakörének elismert nemzetközi szaktekintélye lett.⁴ Tanársegédként 1968-tól kezdődően a római konszenzuális szerződések körébe tartozó klasszikus római jogi bérleti jogviszonyok tanulmányozását kapta kutatási témaként Pólay Elemér professzortól.⁵ A hosszú évek kutatói munkájának eredményeként 1977-ben védte meg kandidátusi értekezését *A locatio conductio a klasszikuskori római jogban* címmel, melyet a védeése óta keletkezett fontosabb szakirodalmi művekkel kiegészítve 2013-ban Szegeden jelentetett meg ugyanazzal a címmel.⁶

Molnár Imre tudományos kutatómunkájának eredményességét a jól megválasztott és szigorúan végrehajtott módszertan tette lehetővé. Kutatásainak kiinduló alapjául mindig az ókori forrásokat tekintette, ezek közül is kiemelkedő szerepet szánt a jogi forrásoknak. Emellett tekintettel volt az ókori irodalmi művekre is – a bérlet kapcsán különösen Cato⁷ művére támaszkodott –, valamint következtetéseit részletesen felvázolt gazdasági és társadalmi viszonyok között helyezte el. Magas szintű idegennyelv-tudásának köszönhetően igyekezett a nemzetközi irodalmat is a lehető legnagyobb teljességgel feldolgozni. Választott témájából fakadóan főként a német és az olasz nyelvű szakirodalomra támaszkodott. Az eltérő szakirodalmi nézetek között nem az adott szerző nemzetközi tekintélyét és a többségi nézetet vette alapul, hanem a szekunder irodalom állásfoglalásait az ókori forrásokkal ütköztette, és az ebből levont következtetéseket tette tézisei alapjául.

A *locatio conductio* klasszikus kori jogi szabályozásáról szóló művét hét nagyobb problémakör köré építette, amelyek egyúttal monográfiájának fejezeteiként is szolgáltak. Ezek a következők: a *locatio conductio* története és szociális háttere; a *locatio conductio* fogalma, fajai és elhatárolása más szerződésektől; a *locatio conductio* alanyai; a *locatio conductio* tárgya; a *locatio conductio* alanyainak jogai és kötelezettségei; a *locatio conductio* alanyainak felelőssége és veszélyviselése, valamint a *locatio conductio* megszűnése. Az értekezések világos szerkezeti felépítése a szerző logikus és gyakorlatias jogászai gondolkodásának a tükröződése volt Molnár műveiben. Közérthető tudományos stílusának kialakulásához jelentős mértékben hozzájárult a modern jogéletben való tartós jelenléte, valamint a hosszú éveken keresztül a praktikumban szerzett tapasztalata is. A továbbiakban a Molnár Imre által választott és általa legideálisabbnak

3 MOLNÁR Imre: *A dologbérleti felelőssége a római jogban = Jogtörténeti tanulmányok 6*, szerk. BENEDEK, Ferenc, SZITA János, Tankönyvkiadó, Budapest, 1986, 253–267; MOLNÁR Imre: *Fejezetek a klasszikus kori locatio conductio köréből*, Acta Universitatis Szegediensis. Acta Juridica et Politica, 1982/2, 1–96; MOLNÁR Imre: *A vállalkozói és munkabérszerződés alanyainak felelőssége és veszélyviselése a római jogban*, Acta Universitatis Szegediensis, Acta Juridica et Politica, 1974, 1–49.

4 MOLNÁR Imre: *Gefahrtragung beim römischen Dienst und Werkvertrag*, Labeo, Rassegna di Diritto Romano, 1975/21, 23–44.

5 MOLNÁR Imre: *Pólay Elemér – Magyar Jogtudósok*, I, szerk. HAMZA Gábor, Magyar Felsőoktatás Könyvek, Budapest, 1999, 184–191.

6 MOLNÁR Imre: *A locatio conductio a klasszikus kori római jogban*, Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2013.

7 Uo., 16–18.

tekintett fenti szerkezeti felépítést követve kerülnek bemutatásra a *locatio conductio* egyes részkérdéseinek körében kifejtett gondolatai.

1. A *locatio conductio* kialakulásának kérdése a római jogban mindmáig megoldatlan, és éles szakirodalmi viták kereszttüzében áll. Ez annak is köszönhető, hogy az írott források csak a Kr. e. III–II. századtól állnak rendelkezésünkre. Molnár Imre a *locatio conductio* kialakulását a második és a harmadik pun háborúk utáni időszakra teszi, amelyeknek eredményeképpen a paraszti kisbirtok elpusztult, s a föld nélkül maradt szabadok egy része vidéken napszámosként, másik része a városba költözve mindenféle munkát (építkezések, posztványolás) elvégezve igyekezett boldogulni. Ezt a változást a preklasszikus jogi források is alátámasztják. Bár a bérleti tényállás elemei az Kr. e. V. században, a XII táblás törvény (Kr. e. 451–450) elkészítésekor már megjelentek, ennek jogi szabályozásáról biztos ismereteink nincsenek, az egyes kutatók nézetei csak hipotézisnek tekinthetők. Molnár Imre – elfogadva az 1970-es évekig meghatározónak tekinthető trichotómiára vonatkozó felfogást – a bérleti jogviszony körében szabályozott életviszonyok között három szerződést különböztetett meg: a dologbérletet (*locatio conductio rei*), a munkaszerződést (*locatio conductio operarum*)⁸ és a vállalkozási szerződést (*locatio conductio operis*). A bérleti szerződés történetével kapcsolatban szükségesnek látta abban a kérdésben is saját álláspontot kialakítani, hogy a három szerződés közül melyik nyert korábban szabályozást. Találónan állapította meg, hogy a szakirodalomban valamennyi elméleti variáció megjelent. Álláspontja szerint a kérdés eldöntésekor nem ezekből a mereven elhatárolt kategóriákból kell kiindulni, hanem a társadalmi és gazdasági szükségszerűségből. Ennek alapján úgy látta, hogy a dologbérlet feltételei már a preklasszikus kor előtt létrejöttek, így szabályait már részletesen is megfogalmazták. Ehhez képest a munkaszerződés szabályait kevésbé részletesen dolgozták ki. A vállalkozási szerződés szabályozásával kapcsolatban leszögezte, hogy ez csak a klasszikus korban következett be. Bár vizsgálatainak középpontjában mindig a jogi jelenségek voltak – ebben a körben ki kell emelnünk, hogy a nehéznek bizonyuló dogmatikai, illetve forrásértelmezési kérdések megválaszolása elől soha nem tért ki –, a bérleti jogviszonyok szabályozása körében szükségesnek látta az abból adódó társadalmi viszonyok és szociális problémák megítélését is. Jó arányérzékkel állapította meg, hogy az ókori Rómában a tehetősebbek főként vásároltak, a szerényebb vagyoni viszonyok között élők inkább béreltek. Az ókori Róma hódító és rabszolgatartó jellegére rávilágítva kifejtette, hogy a vagyonszerzés fő eszköze az ellenség dolgainak elvételében és a rabszolgamunka kiaknázásában állt. A rabszolgamunkára épülő gazdasági viszonyok közepette a bérlők és a munkát végző szabadok a rabszolgamunkát igénybe vevőkhöz képest kedvezőtlenebb gazdasági helyzetben voltak, és ehhez igazodott a társadalmi megbecsültségük is. A saját eszközökkel és szakmai tudással rendelkező vállalkozók megítélése némileg kedvezőbb volt, mint a *locatio conductio rei* és az *operarum* alanyié. De ez utóbbiak viszonylatában is elmondható, hogy az utasításra munkát végzők megítélése kedvezőtlenebb volt, mint a dologbérlőké, különösen a mezőgazdasági ingatlant bérlő, önállóan gazdálkodókhoz képest. Természetesen ez nem

⁸ MOLNÁR Imre: *Munkajogi szabályok a birodalmi jog és a szerződési praxis alapján az ókori Rómában. Tanulmányok dr. Nagy László egyetemi tanár születésének 90. évfordulójára*, szerk. Tóth Károly, Szegedi Tudományegyetem, Szeged, 2004, 301–321.

jelentette azt, hogy a római társadalomban lealacsonyítónak tartották volna a fizikai munkavégzést. Éppen ellenkezőleg, a mezőgazdasági munkát igazi szabad rómaihoz méltó tevékenységnek tartották, innen kerültek ki a legjobb katonák is.⁹

2. Molnár Imre elegánsan elvágta a *locatio conductio* fogalmi meghatározása körében a szakirodalomban évszázadok óta tartó vitát. Megállapította, hogy a rómaiak nem határozták meg pontosan ezt a fogalmat, de ismérveit, jegyeit a különböző forrásokban megtalálhatjuk. Ezek az elemek pedig a bérelt dologban és a bérleti díjban (*merces*) való megállapodás.

Hangsúlyozta, hogy a bérleti díjban való megállapodás nélkül nincs *locatio conductio*. Kitért arra is, hogy a *locatio conductio* körében sokféle életviszony nyert szabályozást. Megfogalmazta azt a kérdést, hogy a *locatio conductio*t egyetlen és egységes, vagy inkább három részre (dologbérlet, munkaszerződés, vállalkozási szerződés) tagolódó szerződésnek kell-e tekintenünk? Álláspontja szerint bár a rómaiak a három típus kialakítását nem végezték el, de a megkülönböztető jegyeiket ismerték. Fontos, hogy a *locatio conductio* tartalmi elemeit a *bona fides* figyelembevételével alakították ki, s további jellemzője volt a visszerthes jelleg. A *locatio conductio* szerződésből keletkező szinallagmatikus kötelelem jellegből pedig az fakad, hogy jogvédelmére egységesen az *actio locati*, illetve az *actio conducti* keresetek szolgáltak.

A rómaiak pragmatikus felfogásából következett, hogy elvont fogalmi meghatározásokat ritkán alkottak, viszont a praktikum terén a más jogviszonyoktól és szerződésektől való elhatárolás révén lényegében megállapították az adott jogi jelenség határait. Ezért is tartotta fontosnak Molnár Imre is a *locatio conductio* elhatárolását az állami bérlettől, az örökhaszonbérlettől és a rendhagyó letétől. Emellett a vállalkozási szerződés körében szabályozott *lex Rhodia* és a bérletnél alkalmazott kárveszélyviselés megkülönböztetését is itt tette meg. Az állami bérlettel való összehasonlításra vonatkozó elemzése eredményeként megállapította, hogy annak szabályai a magánbérlethez hasonlóak voltak, de az állami bérlet vonatkozásában a közjog szabályai is érvényesültek. Emellett szerinte fontos különbség az is, hogy az állami bérlet egyik alanya az állam, ezért a magánjogi szabályoktól az állam javára el lehetett térni.¹⁰ Az örökhaszonbérlettől való elhatárolás kérdése azért merül fel, mert a klasszikus kor ismerte a magánszemélyek között létrejövő, örök időre szóló bérleti szerződést. Az *emphyteusis* szabályait Zénó császár 480 körül alakította ki. A kettő közötti hasonlóság egyértelmű. A magánjogi örök időre szóló bérlet a posztklasszikus korban a dologiasodás irányába ment, védelmére *in rem actió*kat adtak, s végül Zénó császár szabályozta önálló intézmény, az *emphyteusis* formájában. A tengeri hajózás során a hajó és a rakomány megmentése érdekében a viharba került, s emiatt a szállítmány egy részének tengerbe dobására vagy kalóztámadás miatt a rakomány egy részének átadására vagy váltságdíj nyújtására kényszerülő hajósok esetére kidolgozott kármegosztás, a *lex Rhodia* szabályai a vállalkozási szerződés körébe kerültek beillesztésre. Molnár meglátása szerint hangsúlyozni szükséges, hogy teljes pusztulás esetében nem került sor kármegosztásra, csak részleges kár esetében, amikor ez a kár a hajó és a rakomány fennmaradó

9 MOLNÁR: *A locatio...*, i. m., 11–28.

10 MOLNÁR Imre: *Állami beavatkozási kísérletek a haszonbérlet körében a klasszikus római jogban*, Acta Universitatis Szegediensis. Acta Juridica et Politica, 1980, 211–224.

részének megmentéséhez vezetően áruk tengerbe dobása vagy váltságdíjként a kaló-zoknak történő átadása eredményeként állt elő. A *locatio conductio* egyik esete a rend-hagyó vállalkozás, melynek során a vállalkozó hajóján ömlesztett gabonát szállít. Itt a veszélyviselés szabályai másként alakulnak, mivel az ömlesztett áru generikus jelle-géből fakadóan tulajdonátszállás történt, s így a kárveszélyt is teljes egészében a hajós vállalkozó viselte. A fenti, kisebb jelentőségű elhatárolási kérdésekhez képest Molnár még lényegesebbnek tartotta a *locatio conductio*nak az adásvételi, a megbízási és a használatcsere-szerződésektől való elhatárolását. Arra a következtetésre jutott, hogy bár a bérletnek és az adásvételnek sok rokon vonása van, mégis a bérlet elkülöníthető, mert míg a bérlet más dolgán áll fenn, tartós jellegű, a bérleti díjat időszakonként kell fizetni, addig az adásvétel gyakorlatilag egy dolog elidegenítésében áll. A bérleti idő le-jártakor azonban a bérlet tárgya visszajár a bérbeadónak.¹¹ A *locatio conductio operis* és a megbízási szerződés (*mandatum*) szintén közel állnak egymáshoz. Mindkét esetben más részére történő feladatellátás történik. Elhatárolásuknál döntő tényező, hogy míg a megbízás a római jogban mindig ingyenes (Paul. D.17. 1, 1, 4: *Mandatum nisi gratuitum nullum est.*), addig a bérlet pénzfizetés ellenében történik. A kérdéskör kapcsán Molnár arra is felhívta a figyelmet, hogy az ingyenes telek használatba adása *precarium* kere-tében is történhetett. Szintén a bérlettel való hasonlóság miatt vet fel kérdéseket az az eset, amikor valaki egy dolog használatát engedi át másnak, de ennek ellenében nem bért fizet, hanem egy másik dolgot enged át szintén ingyenes használatra. Ilyenkor nem *locatio conductio*ról, hanem használatcseréről beszélünk, állapította meg Molnár a forrásokkal összhangban.¹²

3. A *locatio conductio* körében szabályozott változatos és sokszínű életviszonyok számos jogi problémát vetnek fel a szerződés alanyainak vonatkozásában is. Ennek a kérdésnek a tanulmányozása fontos szerepet játszik Molnár Imre kutatásainak köré-ben. Vizsgálódásainak eredményeit a neves olasz romanista, *Cesare Sanfilippo* tisztele-tére 1982-ben megjelentetett ünnepi kötetben német nyelven is kiadta.¹³ A rá jellemző módszernek megfelelően itt is az ókori forrásszövegek elemzéséből indult ki, s meggyő-zően szemléltette a *locatio conductio* alanyainak megjelölésére vonatkozó római kifeje-zések változatos előfordulásait (pl.: *locator, conductor, mercennarius, colonus, inquilinus, caupo, nauta, fullo, sarcinator, faber, redemptor*). A különböző terminusok használatával kapcsolatosan fontos jogi következtetésekre jutott: megállapította, hogy az egyes szer-ződési alanyok jogait a szabályozás korlátozta, mely korlátozás elsősorban a katonák földbérleti tilalmában, valamint a gyámi, gondnoki tisztet betöltő személyek állami földek bérbevételeiből való kizárásában állt. Felhívta a figyelmet arra is, hogy míg a munkaszerződésnél (*locatio conductio operis*) a munkavállaló nem engedhette át más-nak a munka elvégzését, addig a vállalkozók (*locatio conductio operis*) más személlyel is elvégeztethették a munkát, alvállalkozókat vehettek igénybe. Ebben a kérdéskörben

11 MOLNÁR Imre: *Die Frage der Gefahrtragung und des Eigentumsüberganges beim Kauf*, Index, 1987/16, 57–75.

12 MOLNÁR: *A locatio...*, i. m., 29–56.

13 MOLNÁR Imre: *Subjekte der locatio conductio = Studii in onore di Cesare Sanfilippo*, Università di Catania, Giuffrè Editore, Milano, 1982, 413–430.

részletesen bemutatta a dologbérleti és a vállalkozási szerződés körében előforduló kezességvállalási eseteket is.¹⁴

4. A *locatio conductio* tárgyával kapcsolatos megállapításait Molnár Imre a dologbérlet (*locatio conductio rei*), a munkaszerződés (*locatio conductio operarum*) és a vállalkozási szerződés (*locatio conductio operis*) három szerződéstípusára tagoltan látta szükségesnek megtenni. Az e körben folytatott kutatásait 1982-ben tette közzé angol nyelven a romanisták kutatásait közlő szakfolyóiratok élvonalához tartozó olasz *Bulletinó*ban.¹⁵ Meggyőzően mutatta be, hogy a szolgáltatás tárgyának sokfélesége és változatos jellege előfordult mindhárom szerződéstípusnál. A dologbérletnél a mezőgazdasági ingatlanok (*fundus, praedium*), a lakóépületek (*insula, villa, domus*), csűrök és raktárak voltak a szerződés tárgyai. Az ingóknál elsősorban állatokat, rabszolgákat, hajót, hordót, prést, csörlőt és edényeket adtak bérbe. A *locatio conductio operarum* tárgya a szabad ember határozott időre történő munkavégzése volt. A vállalkozási szerződés tárgyának Molnár Imre valamilyen mű előállítását, valamilyen tevékenység, ügy ellátását, eredmény létrehozását tekintette. Jó érzékkel jutott arra a következtetésre, hogy a *locatio conductio operis* a legszélesebb körű életviszonyokat öleli fel, amelyek közül a legfontosabbak az építkezés, a fuvarozás, a ruhatisztítás (*fullo*), valamint a foltozósabó (*sarcinator*) tevékenysége volt.

5. A *locatio conductio* körébe tartozó három szerződési típusnál külön-külön kifejtve vette számba az alanyok jogait és kötelezettségeit. Kutatási eredményeit a tekintélyes római jogi szakfolyóiratnak számító *Index*ben német nyelven is közzétette.¹⁶ Az e tárgykörben tett megállapításait a következőképpen foglalhatjuk össze. A dologbérletnél a bérbeadó legfőbb kötelezettsége a bérbe adott dolognak a bérlő rendelkezésre bocsátása, a bérlő pedig a bérbeadónak történő bérfizetés volt. A bérbeadó (*locator*) kötelezettsége volt a használat és a gyümölcsöztetés biztosítása, amelybe egyrészt beletartozott annak szavatolása, hogy az átadott dolognak nincs olyan rejtett fizikai hibája, ami használatra, gyümölcsöztetésre alkalmatlanná teszi; másrészt, hogy harmadik személy semmiféle jogcímen nem fogja bérlet tárgyát részben vagy egészben elperelni. Ezzel a kötelezettséggel állnak szemben a bérlő kötelezettségei: a bérelt dolog rendeltetésszerű használata és a bérfizetési kötelezettség. A vállalkozási szerződésnél a vállalkozó arra vállalt kötelezettséget, hogy egy művet előállítson, egy feladatot elvégezzen, illetve eredményt produkáljon. Szerződészerűen csak akkor teljesít, ha a vállalt művet elkészítette, illetve a feladatot elvégezte. Munkáját a szerződésben foglaltak szerint, illetve bizonyos esetekben a megrendelő utasításainak megfelelően volt köteles elvégezni. Ennek egyik legfontosabb eleme a mű határidőre történő előállítása volt, aminek elmaradásáról s ennek jogkövetkezményeiről több ókori forrás is említést tesz. Amennyiben az elkészített művet a megrendelő átvette (*adprobatio*), akkor ezért pénzben álló vállalkozási díj (*merces*) megfizetésére volt kötelezve a vállalkozó számára. Molnár a munkaszerződésnél előálló munkaadói és munkavállalói jogok és kötelezettségek kapcsán megállapította, hogy a klasszikus korban a munkástól a munkavégzés

14 MOLNÁR: *A locatio...*, i. m., 57–76.

15 MOLNÁR Imre: *Objekt of Locatio Conductio*, *Bullettino dell'Istituto di Diritto Romano*, 1982, 127–142.

16 MOLNÁR Imre: *Rechte und Pflichten der Subjekte der locatio conductio*, *Index*, 1983/12, 157–188.

során jártasságot és megfelelő fizikai erőt kívántak meg. A munkaadónak az volt az érdeke, hogy a munkavállaló testi erejét teljes mértékben kihasználja, és a munkás a munkavégzés során ne okozzon neki kárt. Ennek fejében a munkaadó a munka elvégzése után (*postnumerando*) munkabér (*merces*) fizetésére volt köteles. Molnár megállapította azt is, hogy a modern kori fegyelmi felelősség előzményei ugyan homályosan, de kibontakozni látszottak a római jogban, ugyanis a munkaadó felléphetett a munkavállalóval szemben, ha a kiadott utasításait nem teljesítette maradéktalanul.¹⁷

6. A bérlet körében végzett kutatások eredményei közül a legnagyobb elismerést a *locatio conductio* alanyainak felelősségi és veszélyviselési körében tett megállapításai hozták Molnár Imre számára. Ez a legjobban kidolgozott és egyúttal a legterjedelmesebb rész a monográfiában. Az e kérdéskörben közzétett német nyelvű szakcikke talán életműve egyik legfontosabb publikációjának tekinthető. A vele folytatott megbeszélések során is úgy tűnt számomra, hogy ő maga is ezt tartotta a legjobban sikerült írásának.¹⁸

A felelősség és a veszélyviselés általános fogalmi elhatárolását követően e két problémakört a trichotomia híveként a három szerződéstípusba sorolt szerkezetet választva tárgyalta. Elsőként a vállalkozási szerződéseket elemezte a hajós, a fogadós, az istállótulajdonos, a ruhatisztító, a foltozósabó, az ún. bandagazda, a levélhordó, az ékszerész és a raktáros esetében. A vállalkozót érintő vizsgált forrásokból arra a következtetésre jutott, hogy a római jog a mesterségben való járatlanságot (*imperitiát*) a gondatlanság (*culpa*) esetének tekintette. Megállapította azt is, hogy a letett tárgyaknál a *custodia*-felelősség egyértelműen fennállt, ami semmiféle vétkességgel nem volt kapcsolatban. A *locatio conductio operarum*nál fennálló felelősség kapcsán megállapította, hogy szándékosságért és gondatlanságért is felelt mindkét érdekelt fél. Ennél a szerződéstípusnál a gondatlanság nemcsak *imperitia*, hanem fizikai gyengeség (*infirmitas*) esetében is fennállt. Amennyiben a munkavállaló a munkáltatótól dolgokat vagy munkaeszközöket kapott, akkor ezek tekintetében *custodia* kötelezettsége állt fenn. Harmadikként a dologbérleti szerződés alanyainak felelősségét vizsgálta, s azt a következtetést vonta le, hogy a bérbeadónak már a klasszikus kortól kezdődően *culpáért*, míg a bérbeadónak a bérlet dolgot őrizetében tartva *custodia* mértékéig kellett helytállnia. Amikor akár a *locator*, akár a *conductor* helyett egy harmadik személy járt el, akkor a kiválasztásánál kellő gondosságot kellett tanúsítani. Ha ez elmaradt, akkor *culpa in eligendo* miatti felelősség állt fenn. Molnár véleménye szerint a *culpa in eligendo* már a klasszikus korban kialakult. A dologbérlet felelősségi kérdéseit fejtegető kutatásait összegezve megállapította, hogy itt is él a szándékosságért és a gondatlanságért való helytállási kötelezettség. Mivel a dologbérlet köteles a használatába kapott dolgot őrizni is, természetesen *custodia*-felelősséggel tartozik, bár ez a forrásokban csak ritkán fordul el. Ezt Molnár azzal magyarázza, hogy a források inkább ingatlanokkal kapcsolatos esetjogot tárgyalnak, s földet, tanyát nem lehet ellopni, a lopás inkább csak bérelt ingók esetében fordulhatott elő. Azt is hangsúlyozta, hogy a harmadik személyért való felelősség a *locatio conductio*

17 MOLNÁR: *A locatio...*, i. m., 77–101.

18 MOLNÁR Imre: *Verantwortung und Gefahrtragung bei der locatio conductio zur Zeit des Prinzipats = Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt*, II/14, szerk. Hildegard TEMPORINI, Wolfgang HAASE, Walter DE GRUYTER, New York–Berlin, 1982, 583–680.

reinél is gyakori volt, így a felelősség alapja itt is az volt, hogy a *locator* vagy a *conductor* nem járt el kellő gondossággal a harmadik személy kiválasztásánál.¹⁹

Molnár megállapította, hogy a három szerződéstípus esetében a veszélyviselés római jogi szabályozása is eltérően alakult. A munkaszerződésnél a veszélyviselés szabályainál az volt a meghatározó, hogy a munkavégzés ellehetetlenülése a munkaadónál vagy a munkavállalónál következett-e be. Molnár meggyőzően bizonyította, hogy a munkásnak nem járt a munkabér, ha a veszély az ő érdekkörében jelentkezik (például betegség miatt, vagy ha a vihar elvitte a háza tetejét, és azt ki kell javítania). Ellenben a munkabér viselésének veszélye a munkaadóra hárult, ha a veszély nem a munkás érdekkörében állt be. A *locatio conductio operis* esetében a források a megrendelő és a vállalkozó között megosztották a veszélyviselést. Ebben a kérdéskörben Molnár a külső veszély és az anyag belső hibájából eredő károsodás miatti kockázatviselés közötti különbségtételt hangsúlyozta. További fontos mozzanat volt az elkészült mű kipróbálása, s annak a megrendelő által történő átvétele (*adprobatio*). Ennek alapján Molnár az alábbi elveket fogalmazta meg. A megrendelő viseli a veszélyt: ha a mű kipróbálás előtt elháríthatatlan erő következtében megsemmisült; amikor a vállalkozó a megrendelő utasítása szerint végezte a munkát, ha a *probatiót* elmulasztja, vagy azzal késedelembe esett; illetve akkor is, ha a kár az *adprobatio* után következett be. Ellenben a vállalkozó viselte a veszélyt, ha a kár az *adprobatio* előtt történt, és az magából a dologból, a vállalkozó tevékenységéből, a munkavégzés körülményeiből adódóan véletlen folytán következett be. A *locatio conductio reinél* a lakásbérletek vonatkozásában teljes egészében a bérbeadó viselte a veszélyt. Ezzel szemben a haszonbérletnél megosztott a veszélyviselés a bérbeadó és a haszonbérlet között. A haszonbérletnél előforduló veszélyviselési eseteknél – amit Molnár a forrásokkal összhangban a bérveszély kérdésének tekintett – arra a kérdésre kereste a választ, hogy ki viseli a *vis maior* okozta pusztulás miatti lehetetlenülés következményeit. Ha a termést kívülről jövő, el nem hárítható esemény tette tönkre, nem jár a haszonbér; míg ha a károk a termelés körülményeiből vagy magából a dologból következnek be *vis maior* folytán, akkor a veszélyt a haszonbérlet viseli, és a haszonbérlet fizetésére továbbra is köteles lesz. *Vis maior* miatti lehetetlenülés esetében Molnár különbséget tett aközött, hogy jár-e a bér a bérbeadónak, illetve bérelengedésre vagy a bérleti díj csökkentésére (*remissio mercedis*) van lehetőség a *vis maior* jellegű természeti esemény miatt. Molnár – elsősorban Ulpianusra támaszkodva – megállapította, hogy a bérbeadó viselte a *vis maior* jellegű bérveszélyt akkor, amikor a teljes termés tönkrement, míg a *vis maior* jellegű eseményből fakadó *remissio mercedis* akkor alkalmazták, ha a termés csak részben megsemmisült meg.²⁰

7. Molnár Imre a *locatio conductio* megszűnésével kapcsolatos nézeteit a tekintélyes olasz római jogi szaklapban, a *Labeóban* is közzétette.²¹ A dologbérlettel kapcsolatban felhívta a figyelmet a határozott és a határozatlan idejű szerződések közötti különbségre. Egyértelmű, hogy a határozott időre kötött szerződéseket az idő lejártja megszünteti, míg a határozott időre kötött bérleti szerződés bármikor megszüntethető volt mindkét

19 MOLNÁR: *A locatio...*, i. m., 103–145.

20 *Uo.*, 145–176.

21 MOLNÁR Imre: *Le cause di estinzione del contratto e il problema dell' esistenza del diritto di disdetta nella „Locatio-conductio”*, *Labeo*, Rassegna di Diritto Romano, 1986/32, 298–309.

fél részéről. Meggyőzően bizonyította, hogy a római jog még nem ismerte a felmondási jogot. A szerződés megszűnt azonban, ha a bérlő nem fizette a bért, valamint a lakás-bérlés is megszűnt, ha a tulajdonosnak szüksége volt rá, vagy ha javítani kellett, vagy a bérlő nem megfelelően használta. A munkaszerződés rendszerint meghatározott időre szólt, így az idő elteltével megszűnt, illetve a határozatlan időre létrejövót bármikor, bármelyik fél megszüntethette. A vállalozási szerződést a vállalozó késedelme, a vállalozói díj túllépése és a szerződő felek valamelyikének halála szüntethette meg.²²

Összefoglalóan megállapítható, hogy Molnár Imre tudományos életművében a *locatio conductio* több évtizeden keresztül kutatásainak középpontjában állt. Kandidátusi értekezése és az abban foglalt eredmények jelentős hatást gyakoroltak a védését követő években megjelent magyar római jogi tankönyvekre is.²³ Nemzetközi tekintélyét jól fémjelzi az a tény, hogy napjaink nemzetközi szakirodalmában a *locatio conductio* témakörében legjelentősebbnek számító olasz szerző, Roberto Fiori monográfiájának recenziójára is felkérték.²⁴ A hazai és a nemzetközi elismertség mellett fontos aláhúzni azt is, hogy kandidátusi disszertációja volt az első monográfiája. Molnár ifjú éveitől kezdődően ennek a témának a tanulmányozása során tanulta meg a római jogi kutatás módszertanát. Elmélyült és igényes elemzéseik ezekben az években alapozták meg kutatói profilját, ami jelentős mértékben hozzájárult a későbbi tudományos pályájának sikerességéhez, és elismert jogtudóssá válása szempontjából is meghatározó lett.

22 MOLNÁR: *A locatio...*, i. m., 177–185.

23 MOLNÁR Imre, JAKAB Éva: *Római jog*, Leges Diligens, Szeged, 2004.

24 MOLNÁR Imre: *Recenzio, Roberto Fiori, La definizione della 'Locatio conductio'*. *Giurisprudenza Romana e tradizione romanistica*, Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, Romanistische Abteilung, 2002/1, 611–614.